

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

Veden kemialliset ominaisuudet

Miksi olemme vettä?

Vesi on elintärkeää kaikelle elämälle

Vesi on tärkein biologinen yhdiste planeetallamme

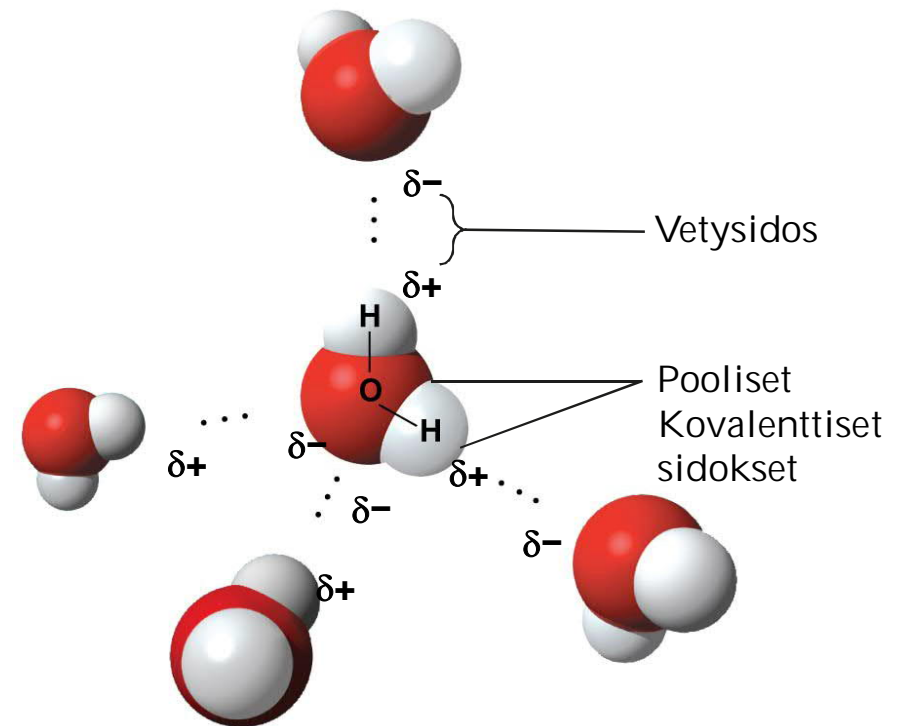
- Vesi ympäröi suurta osaa eliöistä. Lisäksi on tärkeä komponentti myös solujen ulko- ja sisäpuolella
- Veden puute on vakava riski eliöille kuumuuden lisäksi myös merivedessä tai eliön jäätyessä.
- Vesi on ainoa yhdiste, joka esiintyy kaikissa kolmessa olomuodossaan luonnollisessa ympäristössä
- Veden rakenne vaikuttaa molekyylien välisiin vuorovaikutuksiin
  - Jako vesiliukoisiin ja rasvaliukoisiin aineisiin

Vesimolekyylien pooliset kovalenttiset sidokset mahdollistavat vetysidokset

Happi on vetyä elektronegatiivisempi, joten se vetää elektroneja enemmän puoleensa

- Elektronit ovat pääasiassa happiatomin ympärillä, jolloin on muodostunut poolinen kovalenttinen sidos.
- Koska vedyt eivät sijaitse vesimolekyylissä hapen vastakkaisilla puolilla, on koko molekyyli poolinen (toinen pää molekyylistä on negatiivisesti varautunut).
- Poolisuus mahdollistaa vetysidokset molekyylien välille

Vedellä on neljä ominaisuutta, jotka vaikuttavat sen biologiseen rooliin

Miten vesi (H₂O) eroaa rikkivedystä (H₂S)

⁸O
16,00

¹⁶S
32,07

³⁴Se
78,96

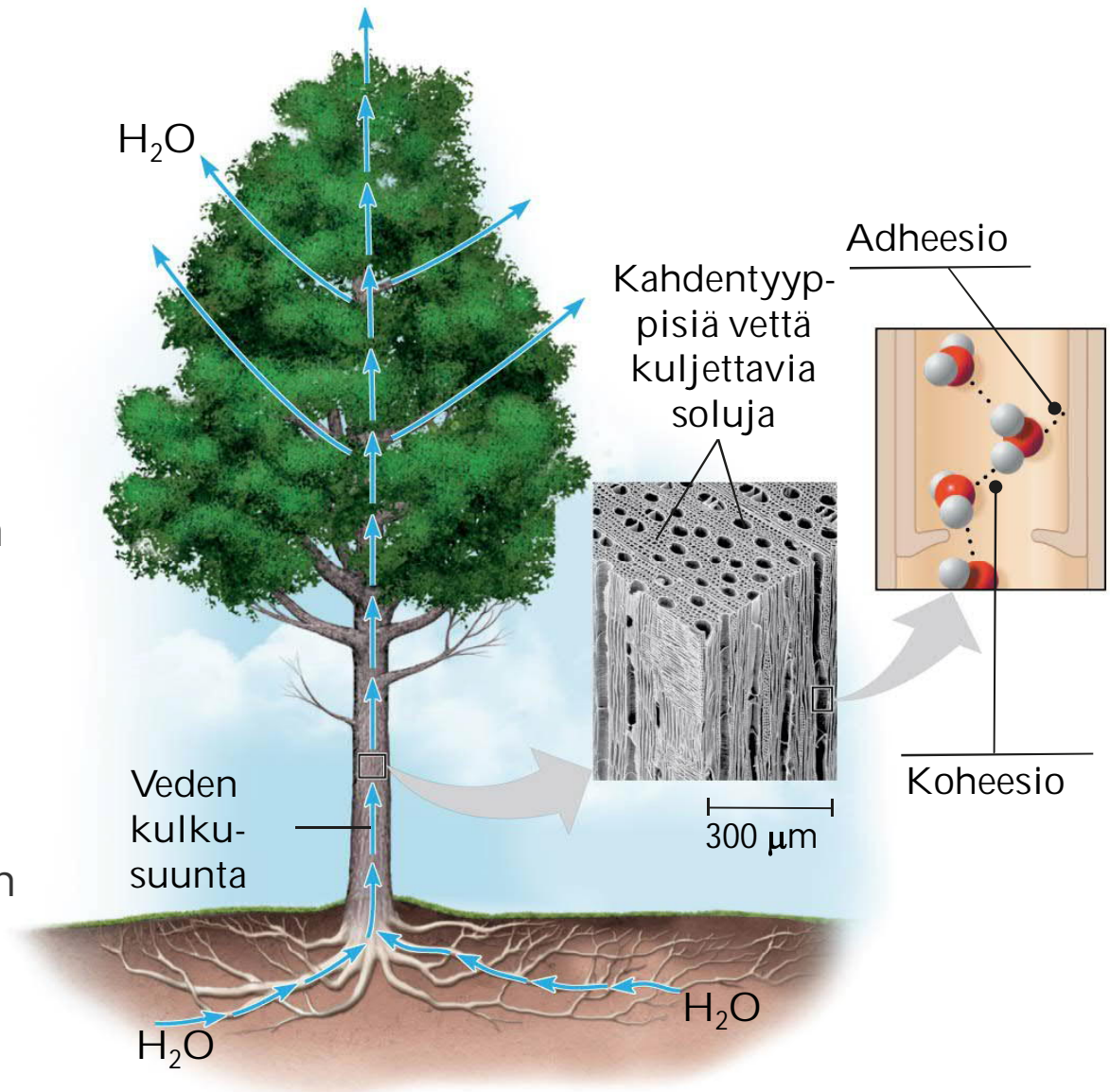
Ominaisuus	H ₂ O	H ₂ S
Molekyylipaino (g/mol)	18,02	34,08
Sulamispiste (°C)	0	-86,7
Tiheys (kg/m ³)	1000	949,2
Kiehumispiste (°C)	100	-60,3
Höyrystymisenergia (kJ/mol)	40,7	18,6
Muodostumisentalpia (kJ/mol)	-285,83	-39,7
Gibbsin vapaa energia (kJ/mol)	-237,13	-27,83
Lämpökapasiteetti (J/K/mol)	75,375	1,003

Koheesio ja adheesio

Kun suuri määrä vesimolekyylejä vuorovaikuttaa vetysidoksilla, tapahtuu koheesiota

- Koheesio mahdollistaa veden siirtymisen kasveissa ylöspäin
- Vaikuttaa myös muuten arjessa: vaatteet kastuvat vain, jos kangas vetää vesimolekyylejä koheesiota enemmän puoleensa.
- Adheesiossa vesi tarttuu muihin aineisiin (kuten kasvien soluseiniin)
- Adheesiota havaitaan myös nesteen nousun astian reunoilla (meniskus)

Koheesio ja pintajännitys

Vesimolekyylien väliset vuorovaikutukset ovat niin voimakkaita, että se aiheuttaa pintajännityksen.

- Vesimolekyylien välinen vuorovaikutus on suurempaa kuin veden ja pinnalla liikkuvan hyönteisen.
- Pintajännitystä voidaan vähentää esim. saippualla, mikä helpottaa esim. vaatteiden kastumista.

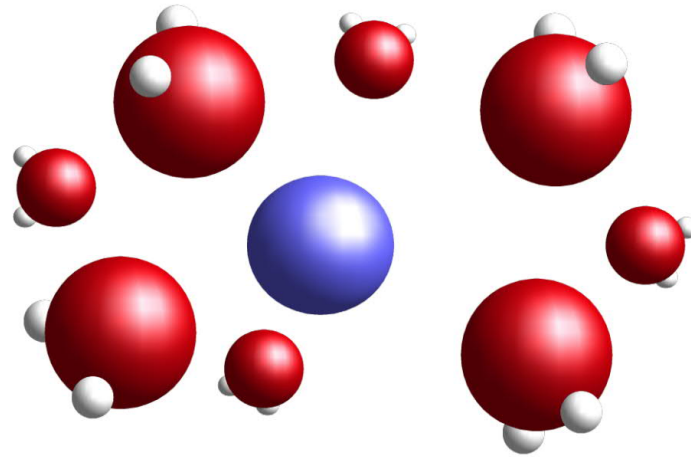
Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

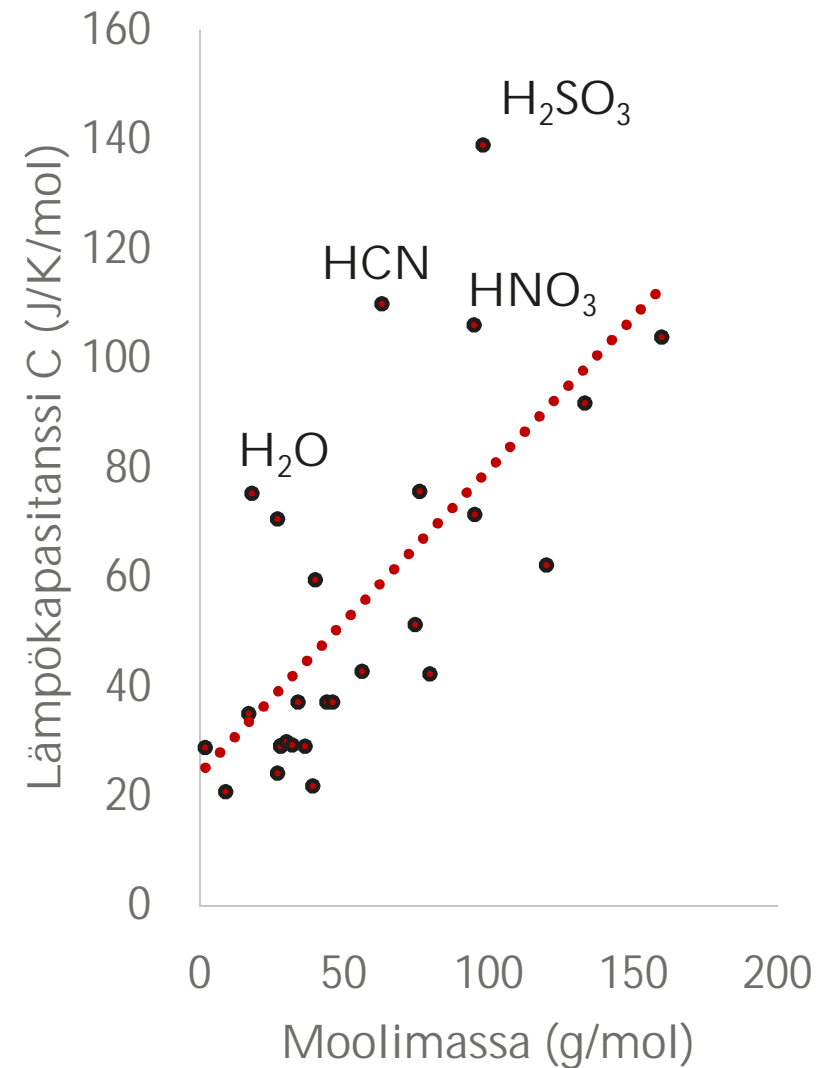
Veden kemialliset ominaisuudet

Vesi, lämpö ja paine

Lämpöenergian kertyminen veteen

Vesi absorptio (imee) itseensä lämpöenergiaa lämpimästä ilmasta ja vapauttaa lämpöenergiaa kylmällä ilmalla.

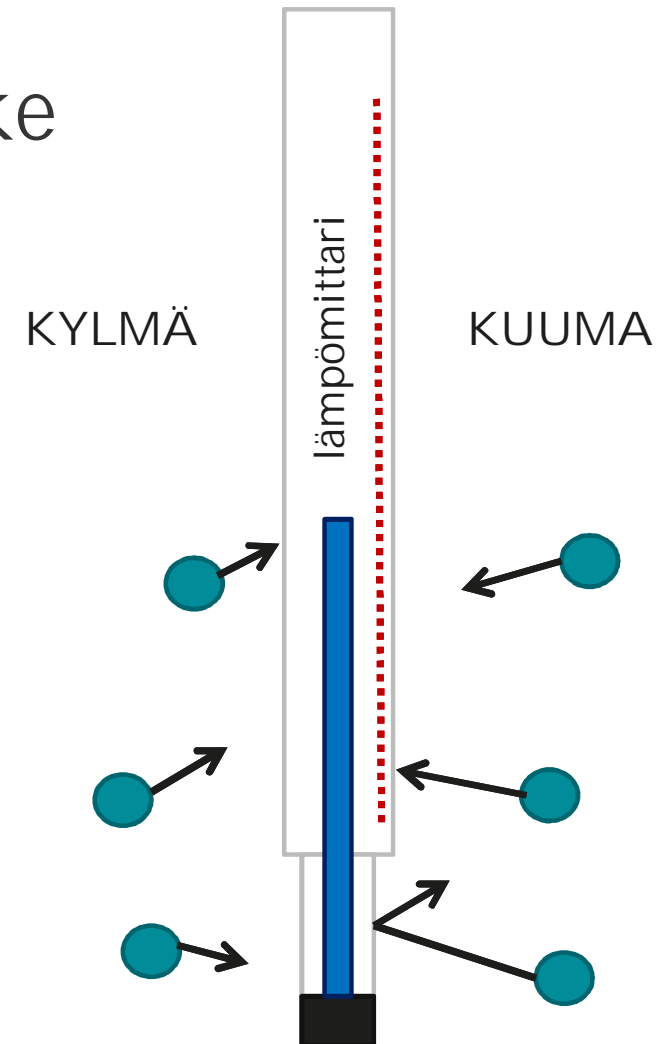
- Mökkilaiturilla on helteellä viileämpää
- Vesi pystyy kokoonsa nähden imemään ja luovuttamaan poikkeuksellisen paljon lämpöenergiaa
- Veden lisäksi myös tyypiyhdisteet sitovat paljon lämpöä

Lämpöenergia ja molekyylien liike

Lämpötilan kohoaminen lisää molekyylien liikettä, jolloin ne törmäilevät toisiinsa ja astian seiniin enemmän.

- Liikettä kuvataan kineettisenä (liike-) energiana.
- Lämpötila mittaa molekyylien keskimääräistä liike-energiaa
  - Absoluuttinen nollapiste tarkoittaa, että molekyyliessä ei havaita mitään liikettä.
  - Lämpötilan kasvaessa tarpeeksi, liike-energia on suurempi kuin vesimolekyylien väliset vetysidokset (vesi höyrystyy)

Energia yksiköt

Energian yksikkö on joule, joka mittaa työtä, joka tehdään, kun 1 newtonin voima siirtää kappaletta metrin.

- Yksikkö on käytännöllinen, koska se sellaisenaan moneen sovellukseen: paine (Pa), työ (W) jne

$$J = Nm = Pam^3 = Ws$$

- Vanhentunut yksikkö kalori (cal) kuvaa hyvin lämpöenergian kertymisessä (ja on muutenkin yleisesti käytössä)
  - 1 kalori vastaa lämpö määrää, joka lämmittää gramman vettä 1°C
- Molemmista yksiköistä käytetään yleensä kerrannaisyksiköitä ja ne voidaan muuttaa toisikseen kertolaskulla

$$1kcal = 1000cal; 1MJ = 1000000J$$

$$J = 0.239 * cal$$

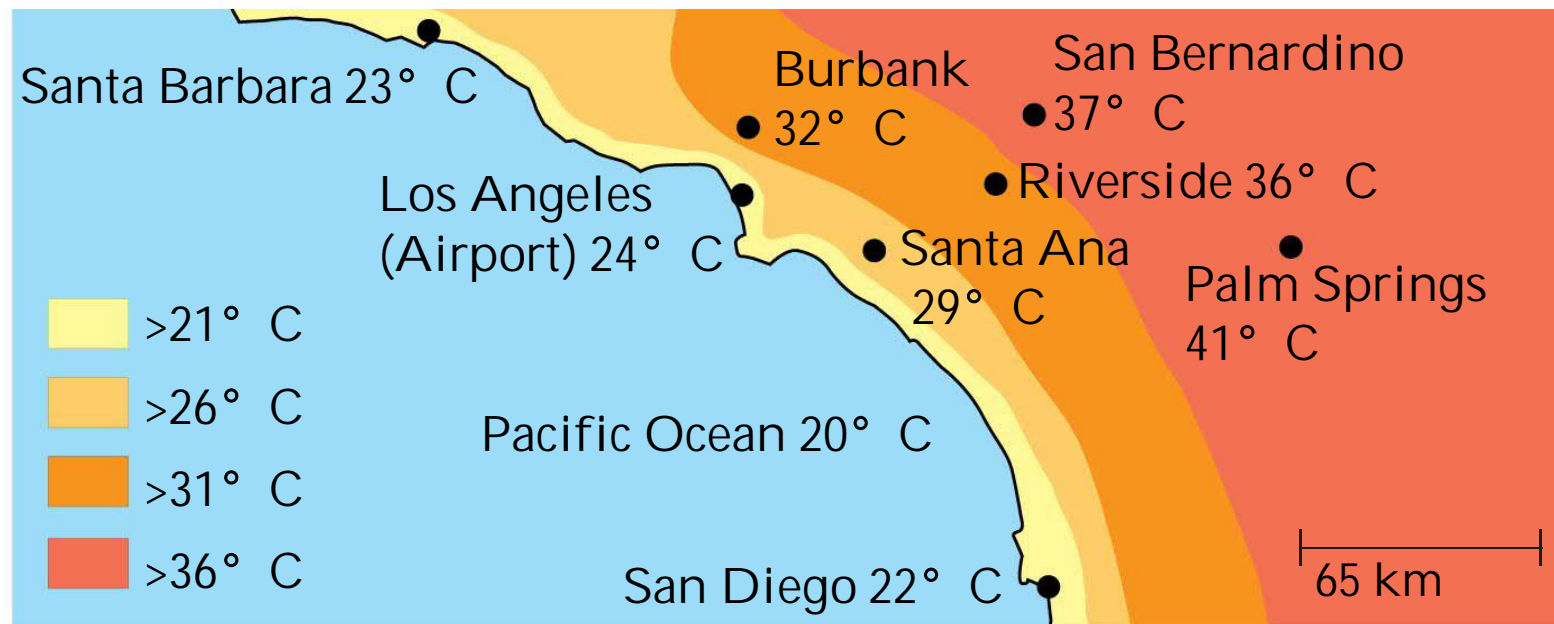
Veden korkea lämpökapasiteetti johtuu vetysidoksista

Lämmitys lisää vesimolekyylien liikettä, jolloin vetysidoksia katkeaa.

- Vetysidosten katkeaminen vaatii energiaa, jolloin energiaa imeytyy veteen paljon enemmän kuin se saa aikaan vesimolekyylien liikkumista.
  - Tämä aiheuttaa korkean lämpökapasiteetin.
- Vastaavasti jäähtyessä muodostuvat vetysidoksen vapauttavat energiaa, jolloin energiaa vapautuu enemmän kuin vesimolekyylien liike hidastuu.
  - Veden jäätyminen lisää vetysidosten määrää, jolloin jäätymiseen tarvitaan huomattavasti energiaa.

lämpötila	H-sidoksia
100°C	3,24
25°C	3,59
0°C	3,69
jää	≈4

Rannikolla on helposti viileämpää kuin sisämaassa

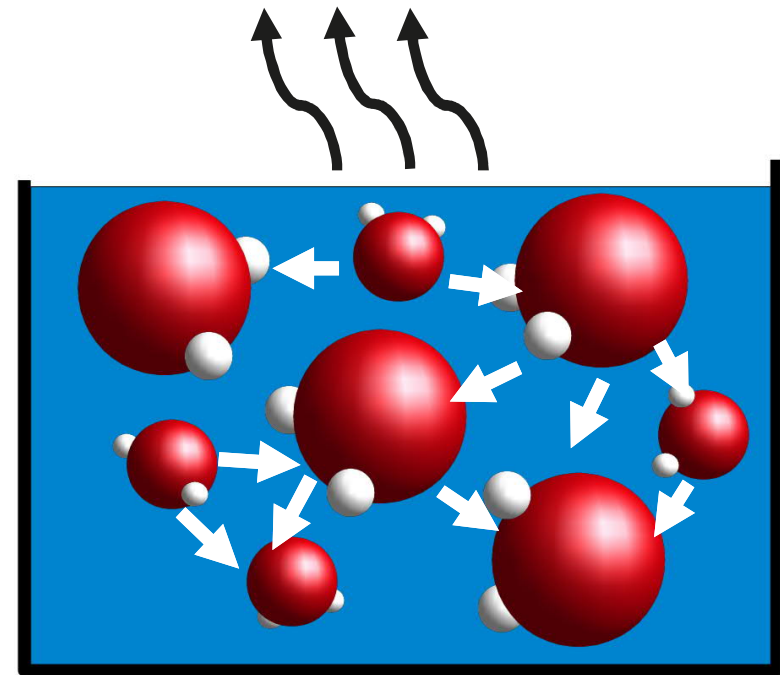

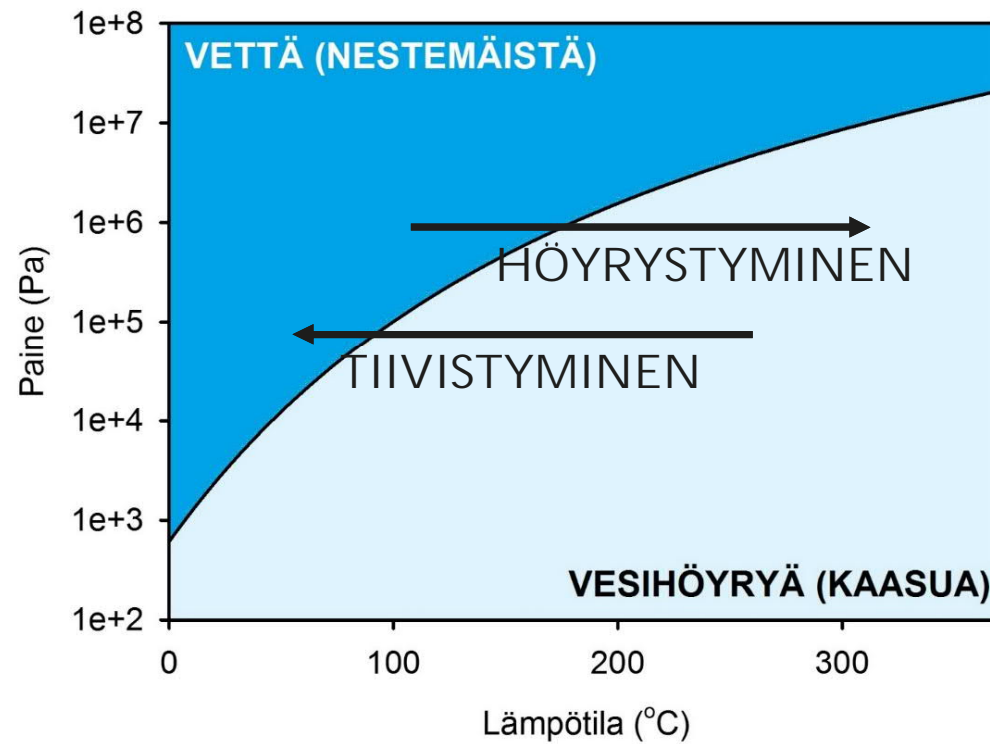
Veden jäätyminen ja kiehuminen

Veden kiehuu 100°C :ssa ja jäätyy 0°C :ssa

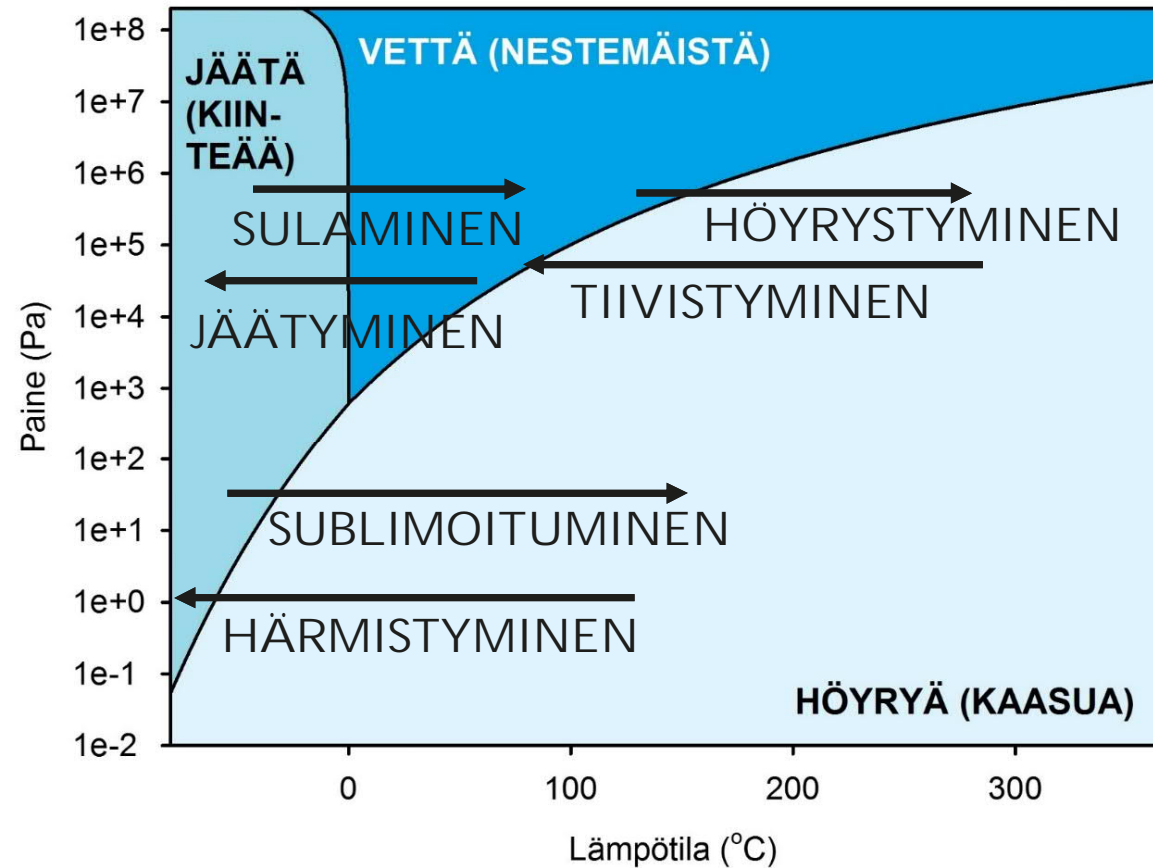
- Korkea kiehumispiste on selitettävissä vesimolekyylien välisillä vuorovaikutuksilla (vetysidoksilla)
- Painekeittilassa ruoka kypsyy nopeammin, koska se kiehuu korkeammassa lämpötilassa.
  - Siten paine vaikuttaa ainakin kiehumispisteeseen.
- Myös jäätyminen riippuu paineesta, suolapitoisuudesta ja veden tiheydestä.
  - Tuulilasinpesuneste ei jäädy talvella ja jää muodostuu järven pintaan.

Kiehumispiste ja paine

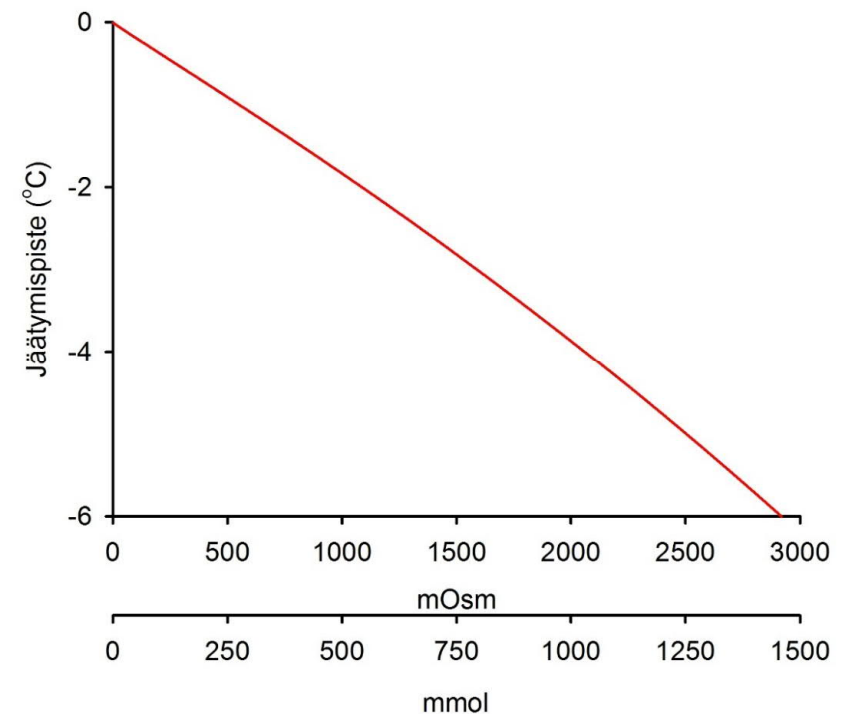
Veden faasidiagrammi

Jäätymispiste ja suolapitoisuus

Paineen lisäksi jäätymispisteeseen vaikuttaa myös veden suolapitoisuus

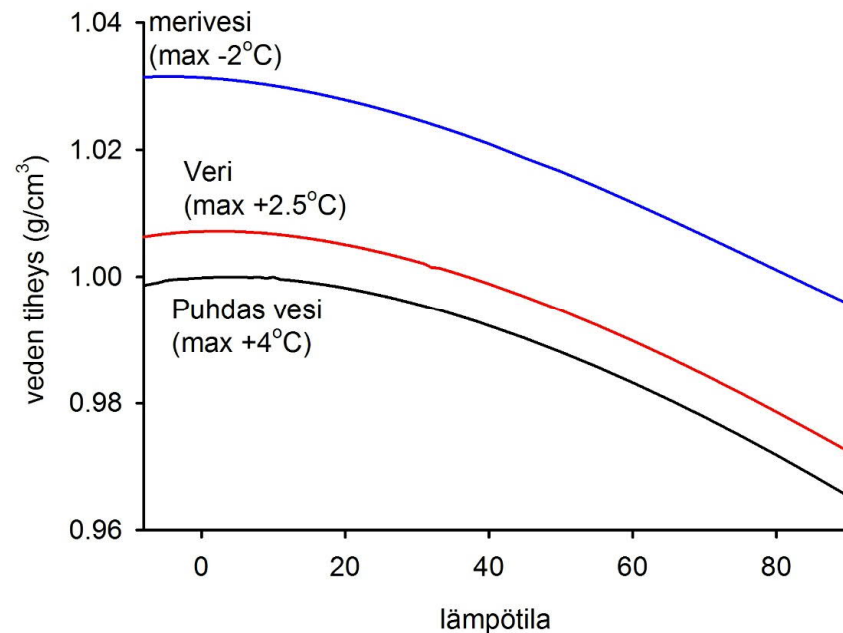
- Suola (tai minkä tahansa liukeneva aine) alentaa veden jäätymispistettä
- Vaikutus on pieni, mutta vaikuttaa esim. Eteläisellä Jäämerellä, jossa veden lämpötila n. -1.6°C
- Siten suolainen vesi jäätyy kylmässä hitaammin kuin puhdas vesi.
- Osmoottinen väkevyys voidaan helposti laskea täysin veteen liukenevilla suoloilla.

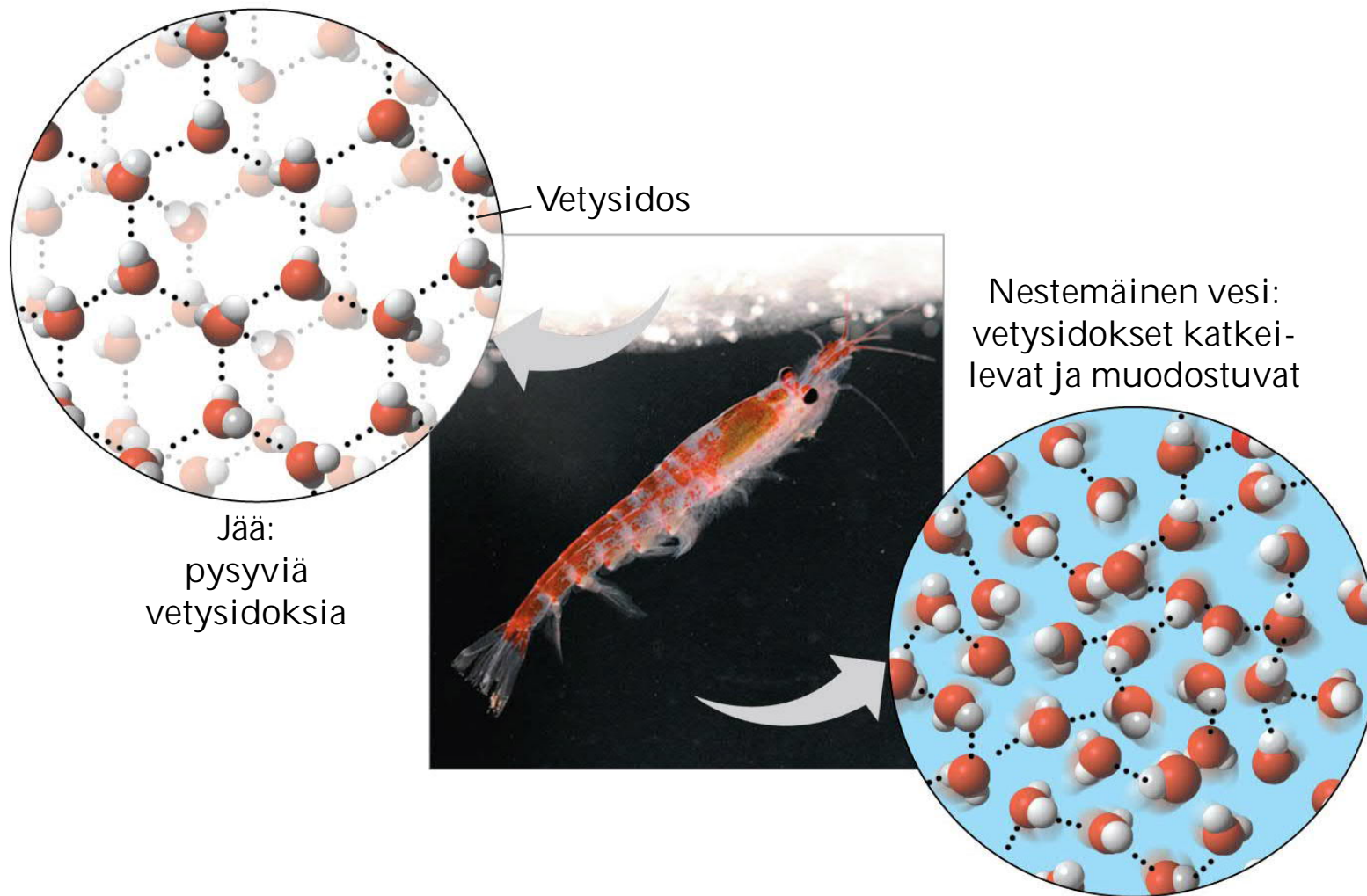

Veden tiheys, lämpötila ja suolakoostumus

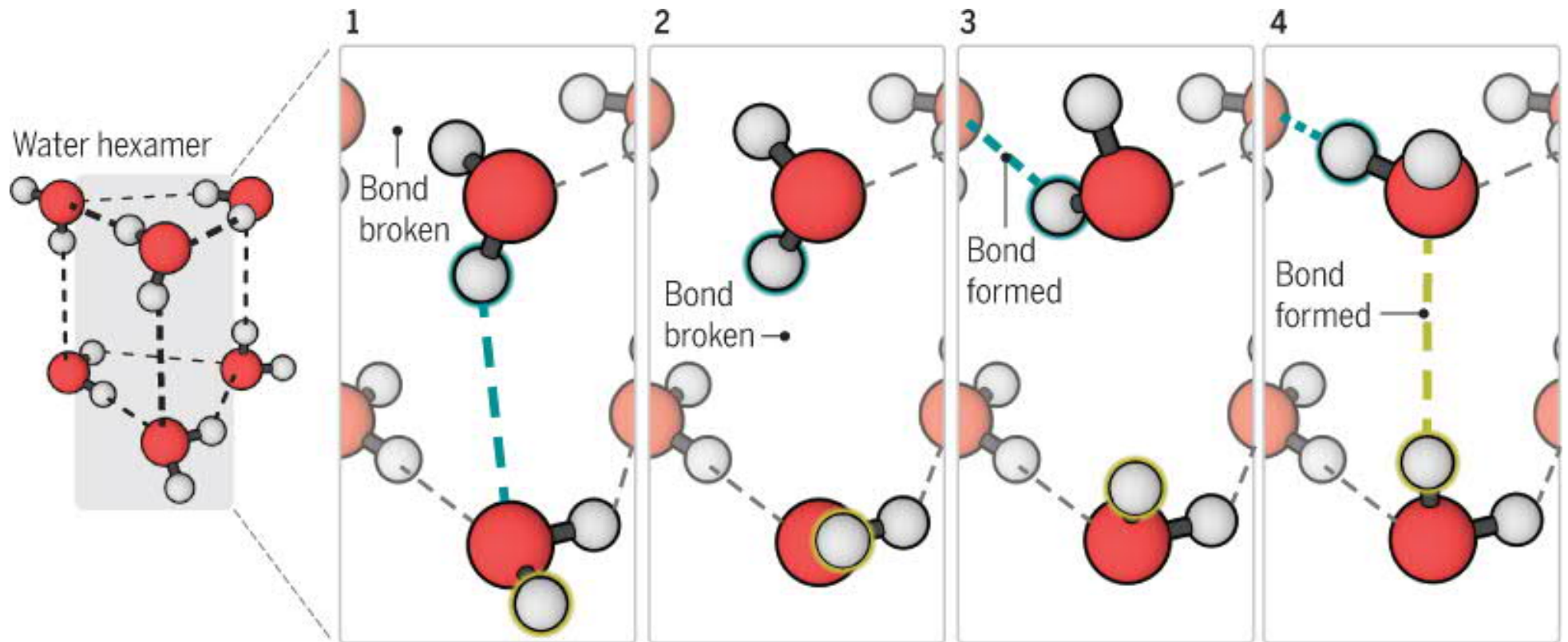
Veden tiheys riippuu sen lämpötilasta ja suolapitoisuudesta.

- Veden tiheys on korkeimmillaan +4°C:ssa.
- Kylmemmässä veden pakkautuminen muuttuu, jolloin tiheys alenee (tarvitaan enemmän tilaa).
- Aiheuttaa jään kellumisen veden pinnalla.
- Veri on vettä sakeampaa eli veren tai meriveden tiheys on puhdasta vettä suurempi. Suolainen vesi pysyy siten meren pohjassa.

Veden rakenne on edelleen ajankohtainen aihe

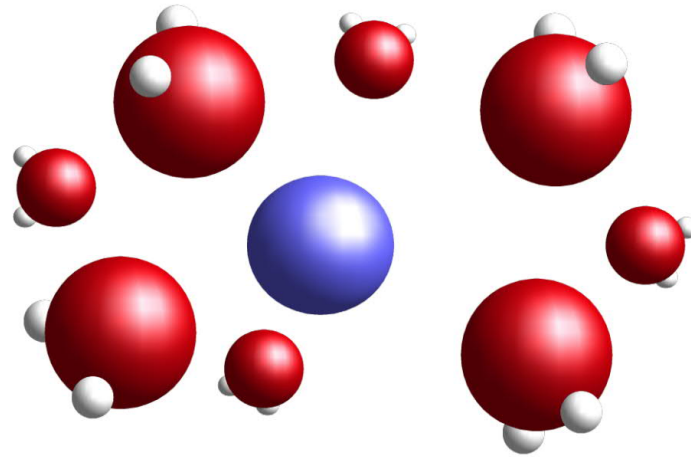
Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

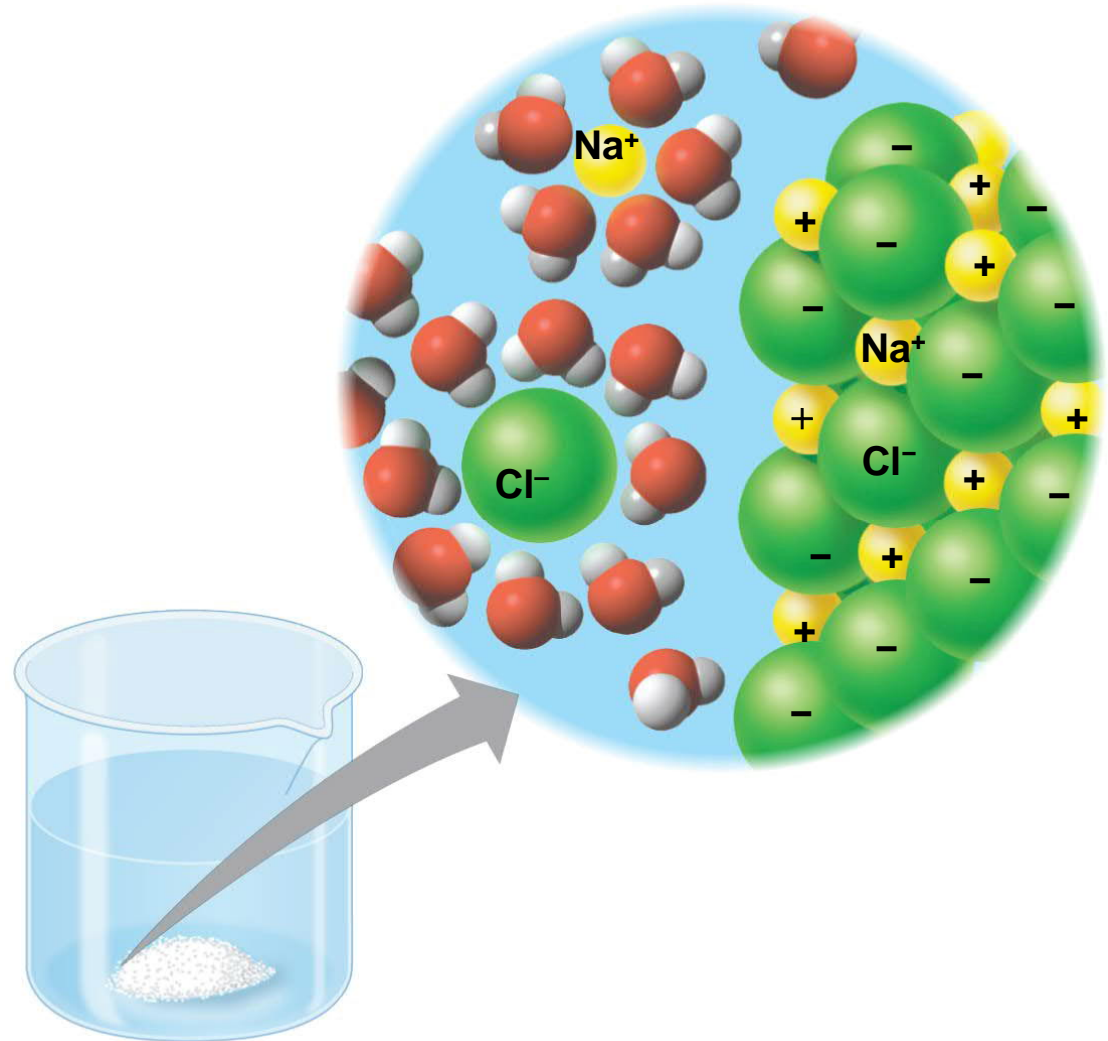
Veden kemialliset ominaisuudet

Vesi liuottimena

Vesi liuottimena

Liuos on homogeeninen nestemäinen seos

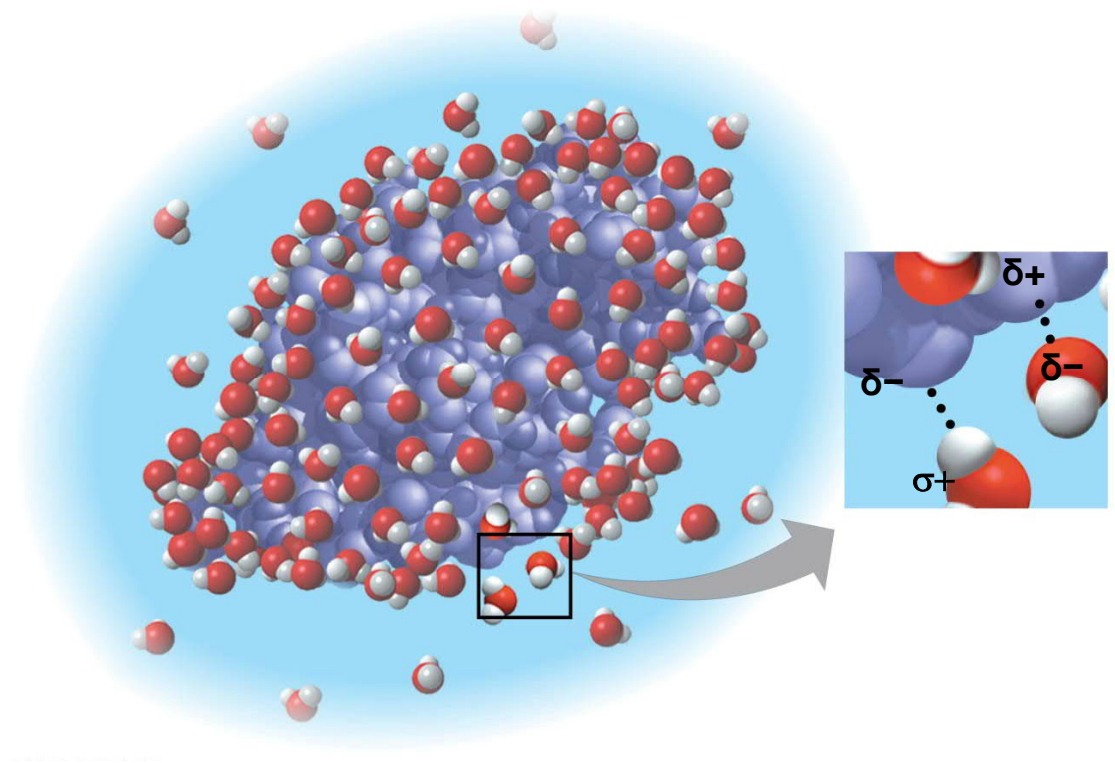
- Liuotin (solvent) on nesteen peruskomponentti
- Liuotettava aine (solute) on aine, jota seokseen on liuotettu
- Vesiliuoksissa vesi toimii liuottimena, joka ympäröi liuotettavia aineita.

Entä muut kuin suolat?

Vesi liuottaa myös varauksettomia molekyylejä

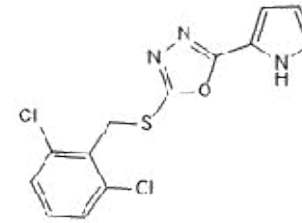
- "Suolan lisäksi myös sokeri liukenee veteen"
- Tärkein ominaisuus pooliset sidokset liukenevassa molekyylissä.
- Liukeneviin aineisiin kuuluu myös proteiineja, joilla on poolisia osia.
- Proteiinin rakentuu pitkälti osien vesiliukoisuuden mukaan

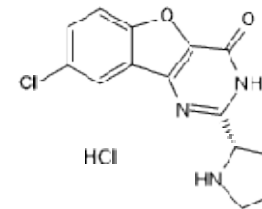
Vesi ja rasvaliukoiset aineet

Aineet voidaan jakaa karkeasti vesi- ja rasvaliukoisiin

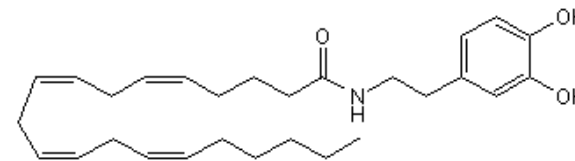
- Vesiliukoiset (hydrofiiliset) vuorovaikuttavat veden kanssa vety- tai ionisidoksilla
  - Hapot, emäkset (varaukset), happi tai typpiryhmät (pooliset sidokset)
- Rasvaliukoiset (hydrofobiset) eivät muodosta vetysidoksia veden kanssa
  - Rasvat (esim. öljy), jotka koostuvat pitkästä hiiliketjusta

Dooku
Piezo-kanavan estäjä,
rasvaliukoinen

XL 413 hydrokloridi
Cdc7 estäjä,
vesiliukoinen

NADA
Kannabinoidireseptorin
aktivoija
rasvaliukoinen

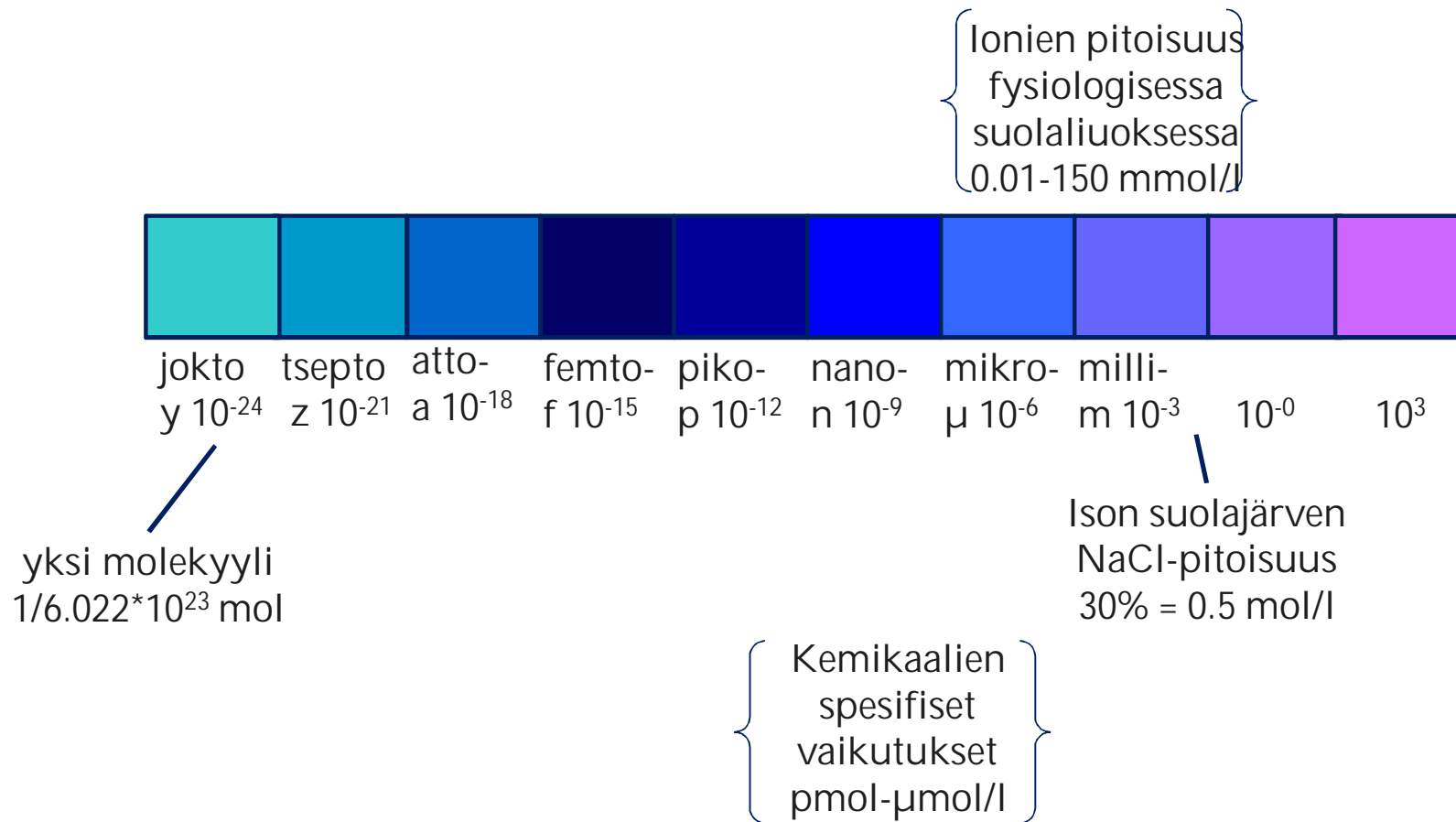
Pitoisuus

Pitoisuus (c) lienee kaikkein yleisin biologisessa laboratoriotyöskentelyssä käytetty yksikkö.

- Periaatteessa pitoisuuden yksikkö voi olla mitä vain: g/l, ml/l, kpl/l
- Yleensä pitoisuutta merkitään molaarisuutena M, joka tarkoittaa moolia yhdistettä litrassa liuotinta (mol/l).
- Pitoisuus merkitään usein molekyylikaavalla, jonka ympärillä on hakasulut: [M]

$$c = \frac{n}{V}$$

- Siten pitoisuus riippuu lisättävien partikkelien määrästä (n) ja (vesi-)liuoksen tilavuudesta (V).

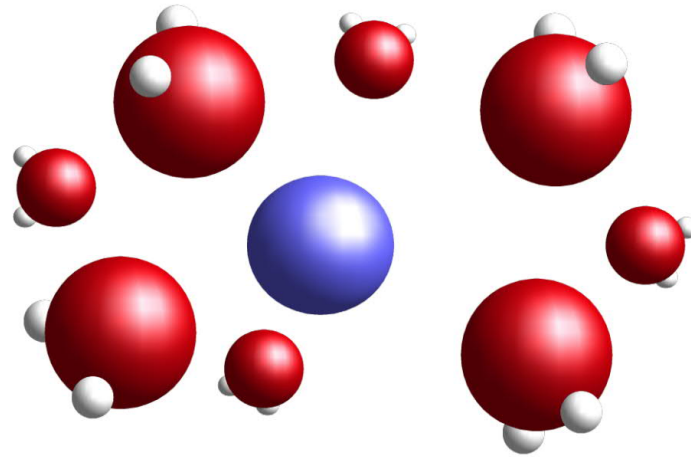
Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

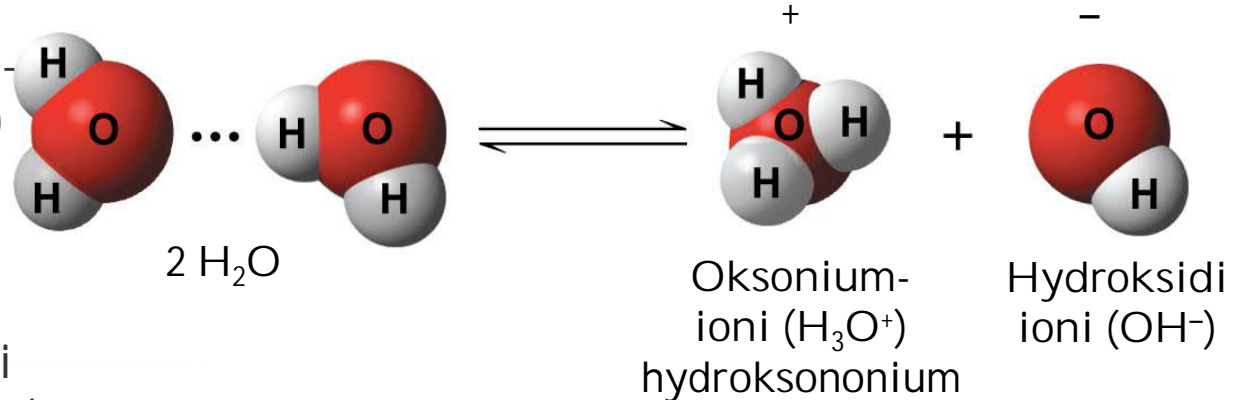
Solu- ja molekyylibiologian perusteet

Veden kemialliset ominaisuudet Happamuus ja emäksisyys

Happamuus ja emäksisyys

Varautuneiden vetyatomien määrä aiheuttaa liuoksen happamuuden ja emäksisyyden

- Vetyatomi muodostaa vetysidoksia vesimolekyylien välillä ja sen ydin (protoni) voi vaihtaa tilapäisesti "isäntä"-molekyyliä
- Kun vetyatomin ydin irtoaa vesimolekyylistä, siitä vapautuu protoni eli positiivisesti varautunut vety-ioni (H^+)
- Jäljelle jäänyttä molekyyliä kutsutaan hydroksidi-ioniksi (OH^-)
- Kun protoni liittyy vesimolekyyliin muodostuu oksonium-ioni (H_3O^+),

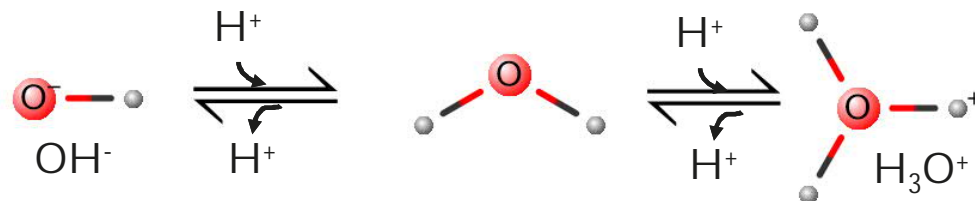
Veden autoprotolyysi

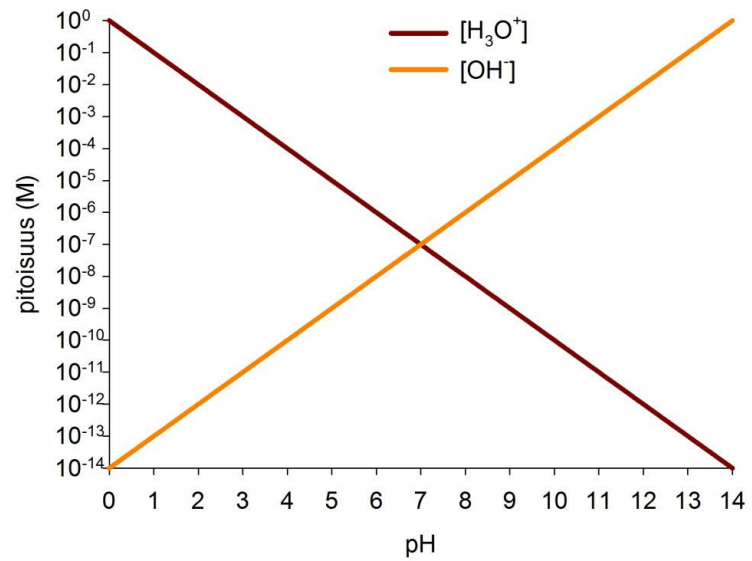
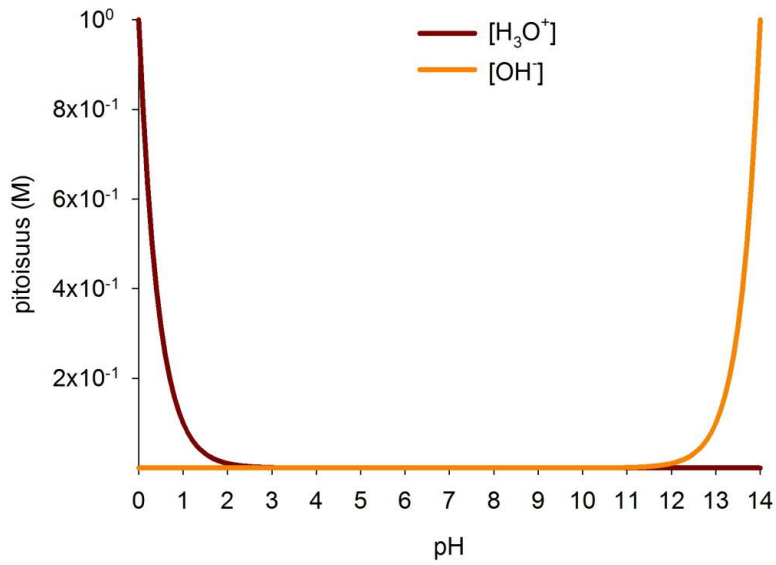
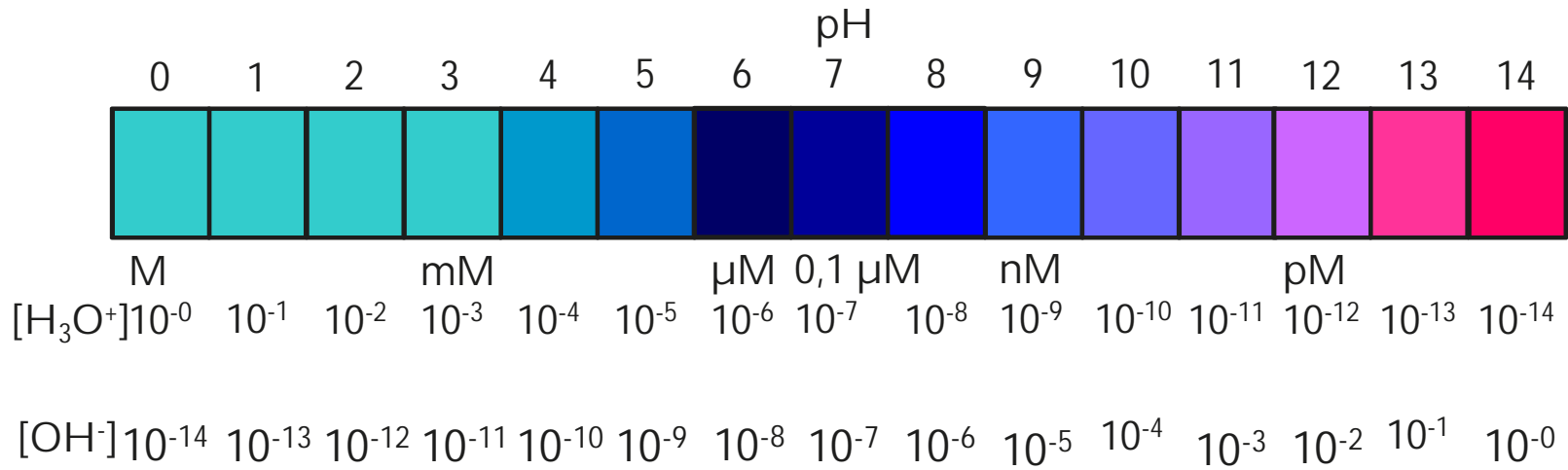
Vesimolekyylit ovat dynaamisessa tasapainossa, jossa protoneita voidaan luovuttaa ja vastaanottaa. Tätä kutsutaan veden autoprotolyysiksi

- Myös puhtaassa vedessä on sekä OH^- että H_3O^+ ioneja.

- Vesi toimii siis protonisiepparina. Protoneita se saa hapoilta (esim. $-\text{COOH}$) ja luovuttaa emäksille (esim. NH_3^+)
- Hydroksyyli (OH^-) ja oksonium (H_3O^+) -ionien pitoisuus on toisistaan riippuvainen (veden ionitulo), mihin perustuu pH-asteikko.

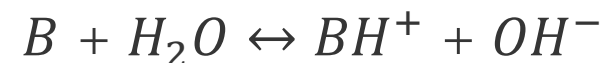
Hapot ja emäkset

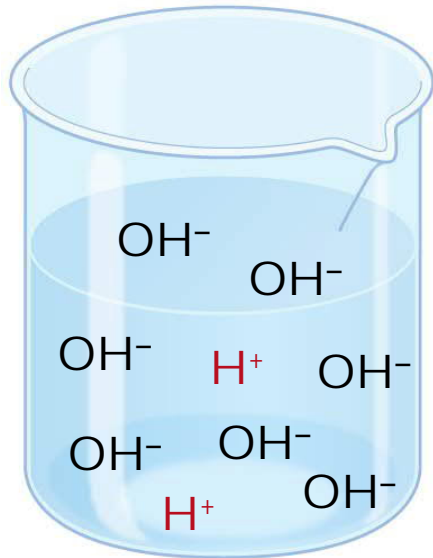
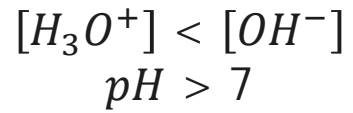
Useat aineet toimivat protoneiden luovuttajina ja vastaanottajina, jolloin ne vaikuttavat liuoksen happamuuteen

- Hapot ovat aineita, jotka lisäävät liuoksen H_3O^+ pitoisuutta (protonin luovuttajat)
- Emäkset ovat aineita, jotka vähentävät liuoksen H_3O^+ pitoisuutta (protonin vastaanottajat)
- Jaetaan vahvoihin (täysin hajoaviin / dissosioituviin) ja heikkoihin (osittain hajoaviin) happoihin ja emäksiin.
- Vahvojen happojen/emästen vakio $K > 3.16 \cdot 10^{-5}$, mikä usein kerrotaan logaritmisena asteikkona $pK < 4.5$

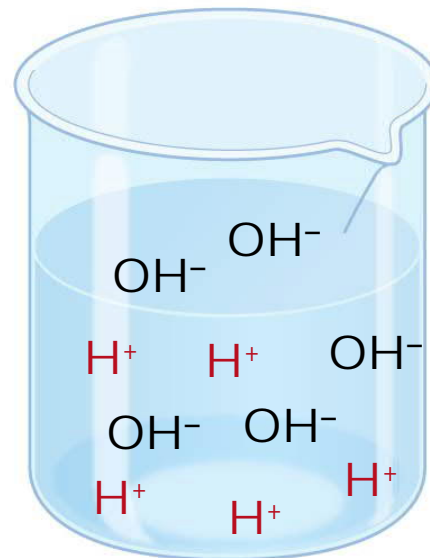
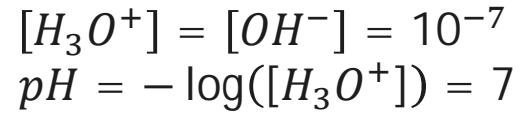

$$K_A = \frac{[H_3O^+][A^-]}{[AH]}$$

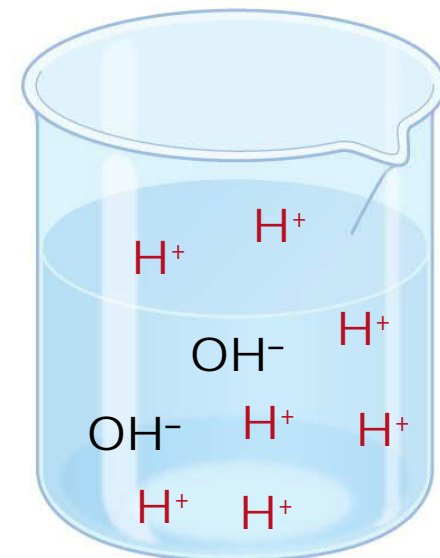
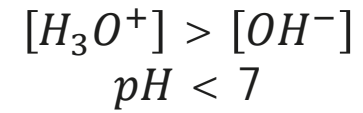

Emäksinen
liuos

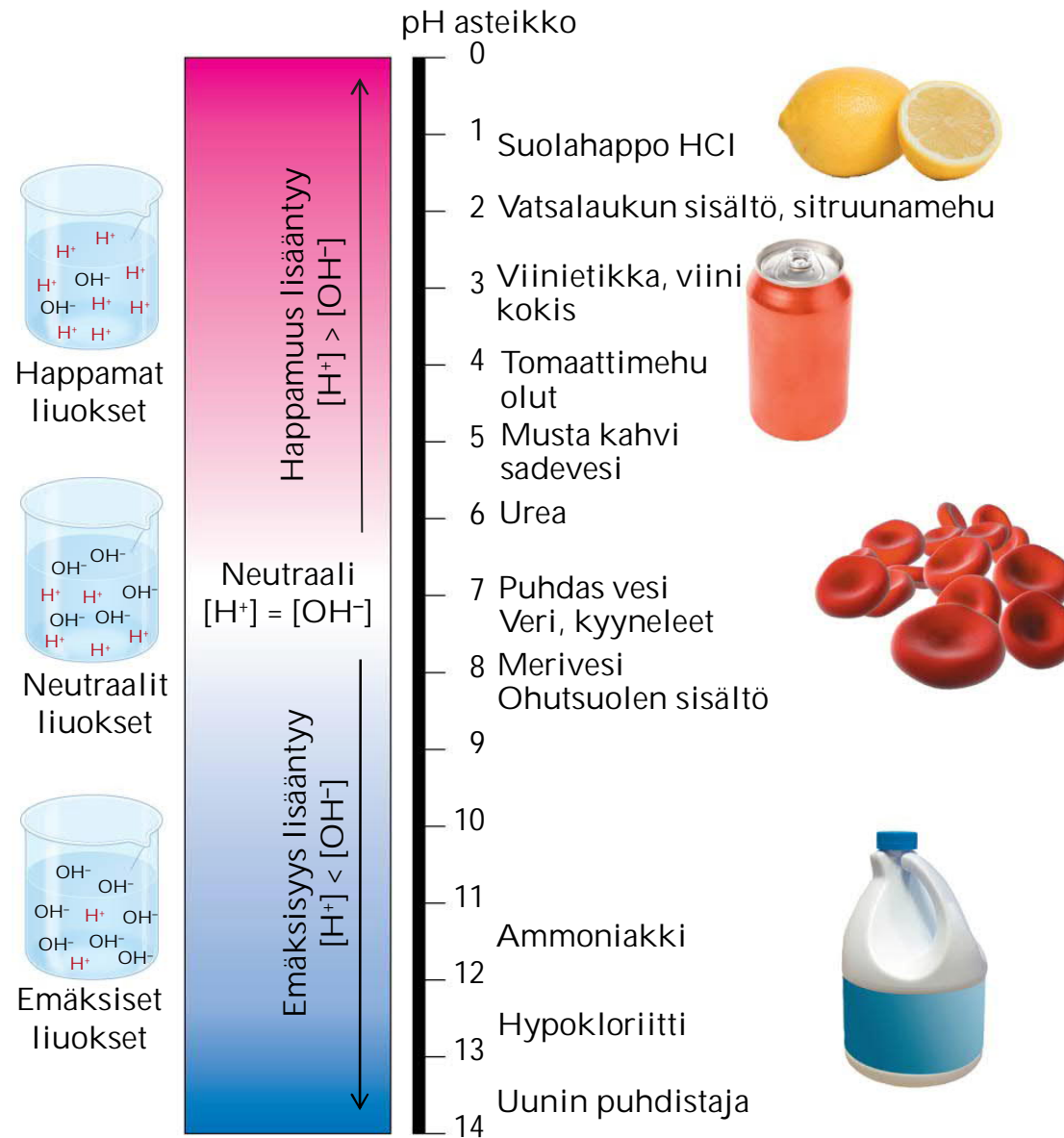

Neutraali
liuos

Hapan
liuos

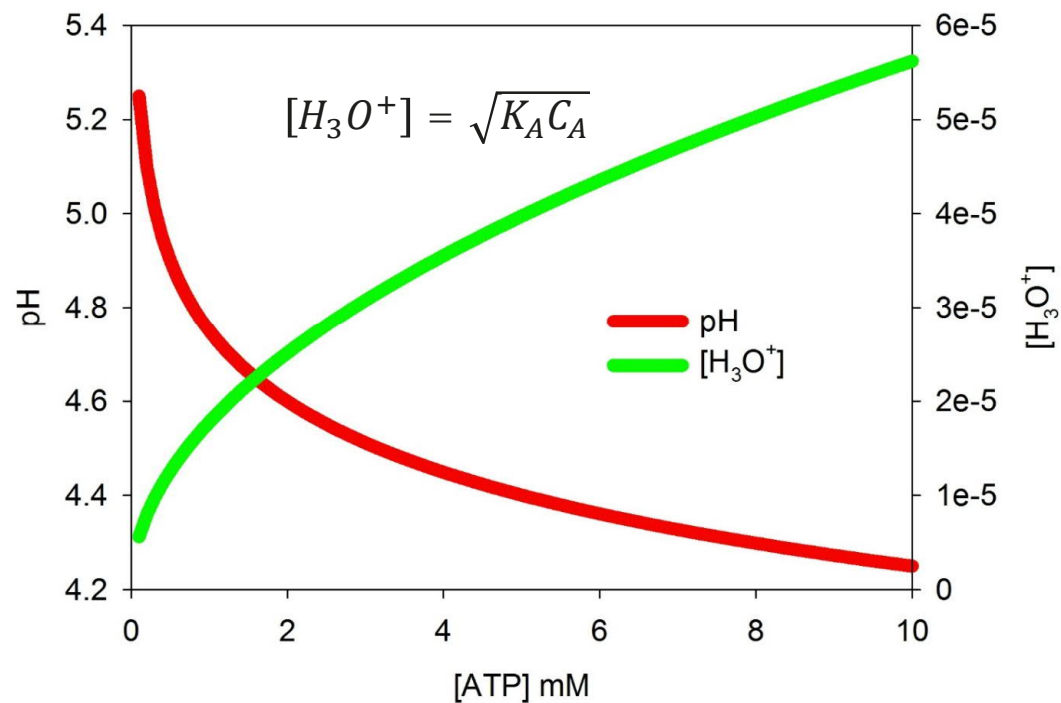

Miten tavalliset hapot toimivat?

happo	reaktio	pK _A	pK _B
Suolahappo	$\text{HCl} \rightleftharpoons \text{Cl}^- + \text{H}^+$	-7	21
Rikkihappo	$\text{H}_2\text{SO}_4 \rightleftharpoons \text{HSO}_4^- + \text{H}^+$ $\text{HSO}_4^- \rightleftharpoons \text{SO}_4^{2-} + \text{H}^+$	-3 2	17 12
Typpihappo	$\text{HNO}_3 \rightleftharpoons \text{HNO}_2^- + \text{H}^+$	-1,4	15,4
Etikkahappo	$\text{CH}_3\text{COOH} \rightleftharpoons \text{CH}_3\text{COO}^- + \text{H}^+$	4,7	9,3

$K_A = 10^{-4,7} \approx 2 \cdot 10^{-5}$
Siten tasapaino saavutetaan, kun
1,000,000 etikkahappomolekyylistä
20 on CH₃COOH muodossa

Biomolekyylit vaikuttavat ja reagoivat happamuuteen

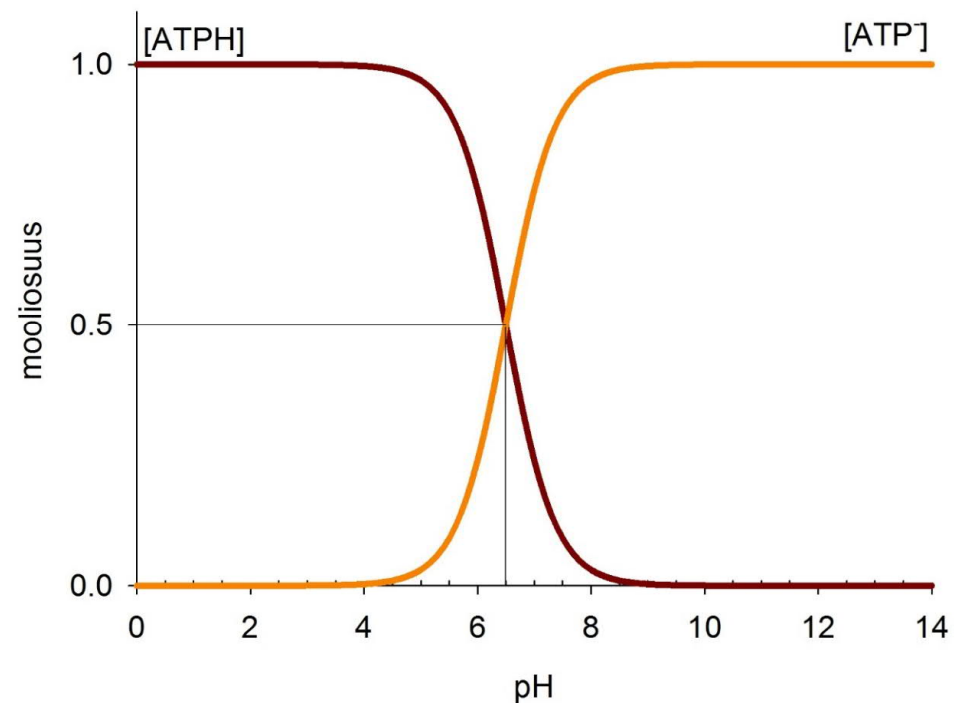

Myös monet biomolekyylit vaikuttavat liuoksen happamuuteen. Esimerkiksi ATP on kohtalaisen voimakas happo, joka etenkin suurina pitoisuuksina alentaa liuosten pH:ta.

pH ja (bio)molekyylien varaus

Tasapainovakio (happo/ emäsvakio) kertoo happamuusvaikutuksen lisäksi myös molekyylin varauksen

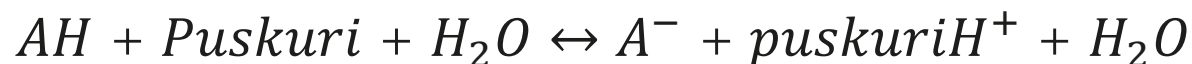
- Kun $\text{pH} < \text{pK}_A$, on happo protonoituna
- Kun $\text{pH} > \text{pK}_A$, on molekyyli luovuttanut protonin
- Protonin siirrolla on vaikutusta molekyylien varaukseen ja siten myös niiden vesiliukoisuuteen.

Aminohapot ja pH

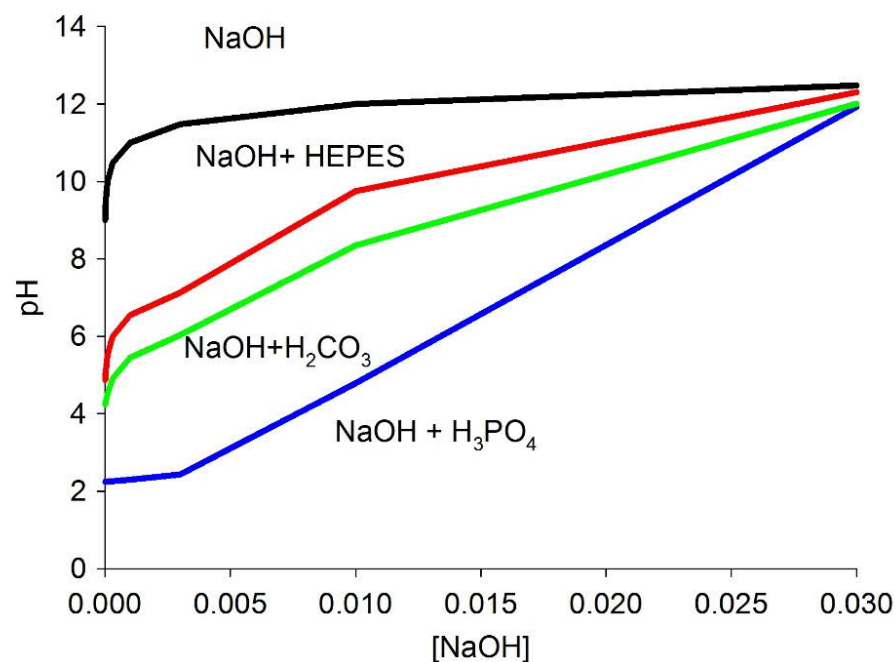
Happo/Emäs	Protolyysireaktio	pK _a	pK _b
Aspartaattihappo, Asp, D	$-\text{CH}_2\text{-COOH} \rightleftharpoons \text{CH}_2\text{-COO}^- + \text{H}^+$	3,7	10,3
Glutamaattihappo, Glu, E	$-(\text{CH}_2)_2\text{-COOH} \rightleftharpoons \text{CH}_2\text{-COO}^- + \text{H}^+$	4,3	9,7
Histidiini, His, H	$-\text{N}^+\text{H} \rightleftharpoons -\text{N}- + \text{H}^+$	6,1	7,9
Kysteiini, Cys, C	$-\text{CH}_2\text{-SH} \rightleftharpoons \text{CH}_2\text{-S}^- + \text{H}^+$	8,2	5,8
Tyrosiini, Tyr, Y	$\text{CH}_2\text{-Ph-OH} \rightleftharpoons \text{CH}_2\text{-Ph-O}^- + \text{H}^+$	10,1	3,9
Lysiini, Lys, K	$-(\text{CH}_2)_3\text{-N}^+\text{H}_3 \rightleftharpoons -(\text{CH}_2)_3\text{-NH}_2 + \text{H}^+$	10,5	3,5
Arginiini, Arg, R	$-\text{NH-C}(\text{N}^+\text{H}_2)\text{NH}_2 \rightleftharpoons -\text{NH-C}(\text{NH})\text{NH} + \text{H}^+$	12,5	1,5

pH-puskurit

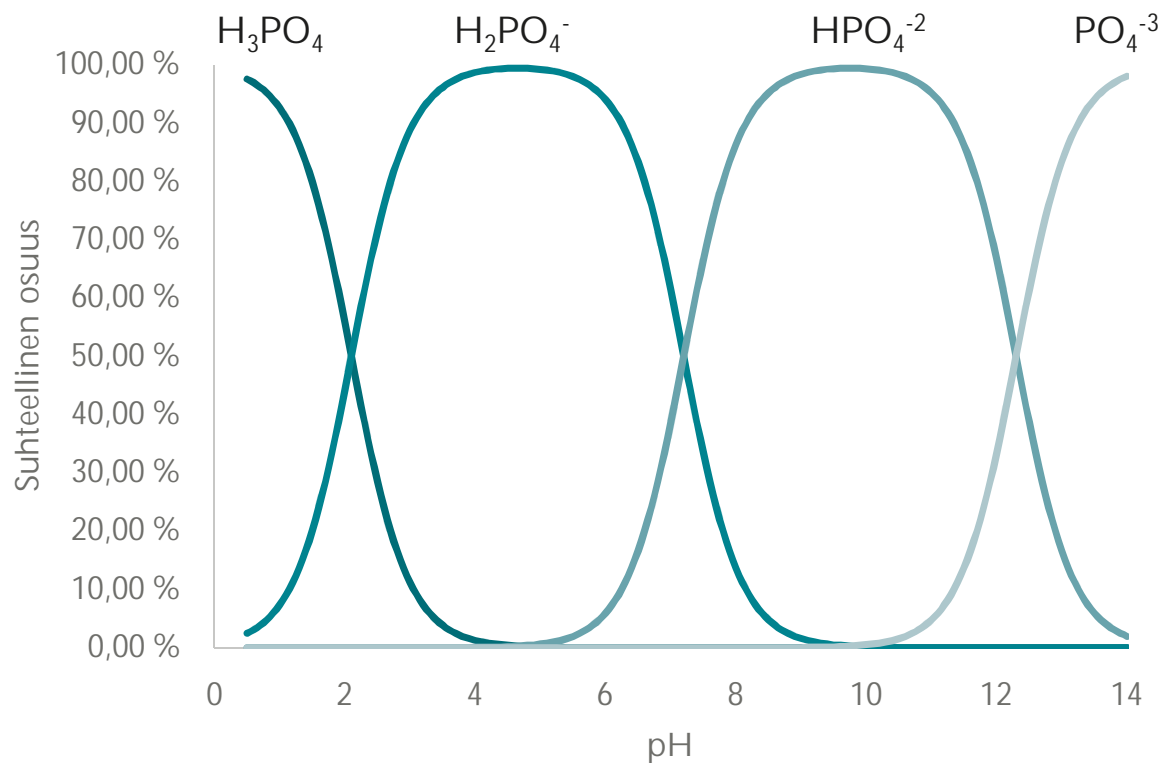
Koska happamuus vaikuttaa soluissa niin radikaalisti, ei solujen pH:n anneta muuttua vapaasti esim. maitohapon kertymisen seurauksena.

- Soluissa on erilaisia pH-puskureita, jotka ottavat vastaan tai luovuttavat protoneita, jolloin ne estävät $[H_3O^+]$:n muutoksia.
- Vastaavasti koetilanteissa happamuus puskuroidaan erilaisilla pH-puskuriaineilla (esim. HEPES, karbonaatti ja fosfaatti).

pH puskurit ja pH

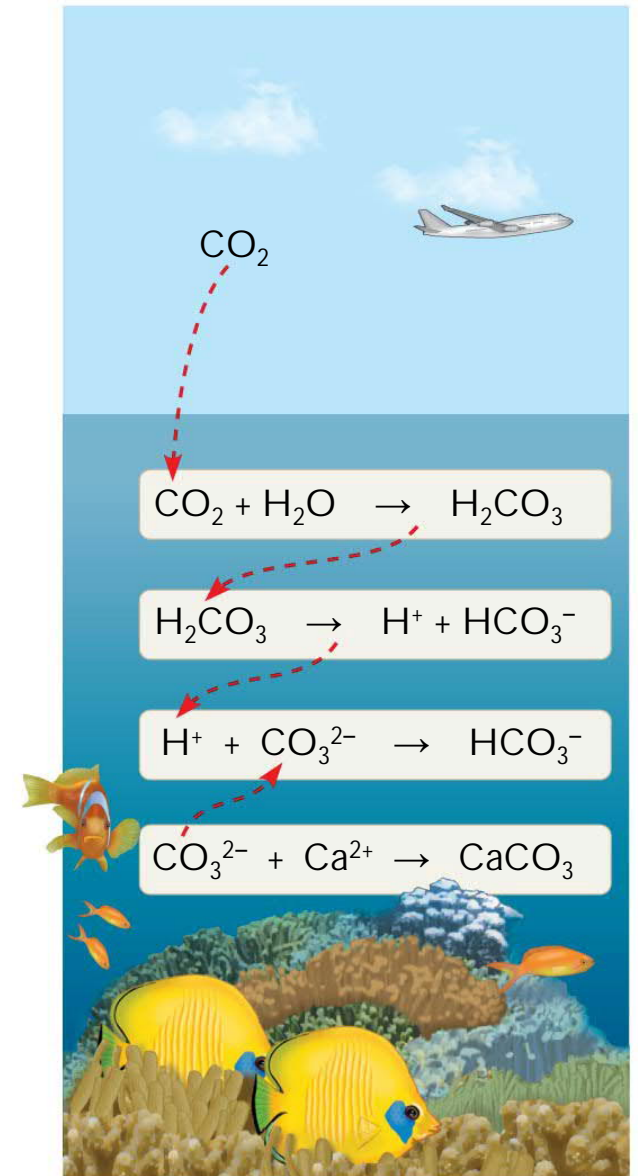
Happo/e mäs	protolyysireaktio	pKA
Fosfaatti	$\text{H}_3\text{PO}_4 \Leftrightarrow \text{H}_2\text{PO}_4^- + \text{H}^+$	2,1
	$\text{H}_2\text{PO}_4^- \Leftrightarrow \text{HPO}_4^{2-} + \text{H}^+$	7,2
	$\text{HPO}_4^{2-} \Leftrightarrow \text{PO}_4^{3-} + \text{H}^+$	12,3
HEPES		7,5
karbonaatti	$\text{H}_2\text{CO}_3 \Leftrightarrow \text{HCO}_3^{2-} + \text{H}^+$	6,4
	$\text{HCO}_3^- \Leftrightarrow \text{CO}_3^{2-} + \text{H}^+$	10,3

Happamoituminen: riski vesistöille

Fossiiliset polttoaineet aiheuttavat paitsi ilmakehässä toimivia kasvihuonekaasuja, vaikuttavat myös veden laatuun

- Hiilidioksidia (CO_2) vapautuu ilmakehään
- Neljännes hiilidioksidista absorboidaan meriin.
- Meressä hiilidioksidi muuttuu karbonaattihapoksi, joka happamoittaa meriä.
- Vaikutusta kalsiumkarbonaatin muodostumiseen.

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

